

SAFFER PÁL:

Mese a kezdetről

Volt egyszer, hol nem volt, az egyik nagy poráról és jó boráról híres alföldi nagyvárosban, volt egy gyár. Nem volt nagy és nem visszhangzott teljesítményétől az ország. Kicsi, igénytelen gyáracska volt ez, amilyen százával akad minden nagyvárosban, behúzódvá egy-egy poros mellékutcába, valami rozoga épületbe, úgy ahogyan különböző rendű és rangú gyárosok itthagyták nekünk örökségbe.

Olyan kicsi volt ez a gyár, hogy a városházán néha meg is feledtek róla a hivatalnokok a súlyos városigazgatási gondok mellett. Csak, amikor elsőnek teljesítette termelési feladatát, akkor kapták fel a fejüket a hivatalnokok az iparügyosztályon...

— Hm! No lám! Ugy-e mondtuk... mindég mondtuk. — Mivel azonban érvelésüknek senki sem mondott ellent, rendszerint ismét elfeledtek a kis gyárról, a következő hasonló eseményig.

Amint mondtam, ebben a gyárban, mint annyi hasonlóban, nem csináltak földrengető nagy dolgokat, mint például: traktorokat, emelődarukat, hanem egészen igénytelen, kicsi papírzacskókba csomagolt — **hangszerhúrokat**.

De azért a munkások abban a gyárban is olyan szorgalmasan dolgoztak, mintha üzemük valami nagy, országos jelentőségű gyár lett volna. A gyár kéménye napról-napra vidámabban pöfékelt, benn zúgtak a fekete gépek, fonták a sárga bélhúrt és csillogó fémszalaggal tekerescselték be a már megfont húrt. Ügyeskező munkáslányok szemfényvesztő gyorsasággal csomagolták a kész árut papírzacskókba és dobozokba, a gépészek is, mint minden más gyárban, fülig maszatosan ellenőrizték a villany motorok és a halkán zúgó fonógépek munkáját, amire egyébként szükség is volt, mert a gépek igen elhasznált, gyatra állapotban maradtak ránk. Az üvegfallal elkerített irodában a főkönyvelő feltolta kopasz fejére a feketekeretes pápaszemet és immár ötödször fogott neki a félméteres számoszlopnak, hogy megtalálja, honnan ered a fél dinár hiány.

Az ifjabb könyvelőnemzedék két tagja pedig, egyéb dolga híján, bámulva figyelte főnöke hősi harcát a számokkal. Egyszóval, minden a legnagyobb rendben ment, amit különben a falon függő termelési táblázat is bizonyított.

Ebben a gyárban dolgozott már harminckét esztendeje Öreg János, a gépész. Végig próbált ez alatt a harminckét esztendő alatt minden rendű és rangú urakat, kezdve a császári és királyi udvari tanácsos Schmutzig Adalbert úron és az örökké részeg goszpodin Lebovicson, a pápaszemés, lovaglópálcával hadonászó vitéz alsóbagoosi Tolvay Baltazárig. Harminckét éve Öreg János éppen olyan maszatos volt minden nap, mint a másik két gépész és munka végeztével egyformán fáradtan oldalogtak haza, kerülve a zajos központi utcákat, ahol az esteben sok dologkerülő nyújtóztatta henyeléstől elernyedti tagjait. Egyszóval, Öreg János éppen olyan fáradt, kisémmizett munkás volt, mint a többi és ha valaha valaki arra méltatta volna, hogy megkérdezze, a sok gazda közül melyik tetszik neki, úgy felelt volna, mint a többi: — egyik sem. A különbség talán csak az volt, hogy Öreg Jánosnál öt-hat gyerek helyett délben, este, tíz ült az asztalhoz.

Ezen a hideg késő őszi napon, Öreg János, már életében ki tudja hányadszor járta végig a gépeket, óvatosan, gyengéden végig törülgetve olajos ronggyal mindegyiket. Maga sem tudta miért, de ez alatt a néhány hónap alatt, mióta elmenekült az utolsó gazda, valahogy másképpen nézte a gyárat, ha nem is volt mindennel melegegdedve, ami történik.

Sokszor eszébe jutott Sándor, a fonó, aki vért köpött már, amikor elvitték huszonnyolcban a csendőrök. Nem is jött szegény vissza... De várta Sándor ezt az időt! Sokszor mesélt a jövődőről: „amikor nem lesznek gyárosok és embernek számít majd a munkás is...”

Hiába no. Nem érte meg ezt az időt, akármennyire is várta. Itt dolgozott a hármass fonógépen, ahol most a forradásos képű Gál Péter dolgozik. A gép mellől vitték el... Akkor, Öreg János, úgy megmarkolta a franciakulcsot, hogy a keze megkékült bele, de azután elengedte. Nem látta értelmét, egyedül volt. Azóta különösen vigyázott a hármass fonógépre. Sok munkás cserélődött ki azóta, sokan jöttek, sokan elmentek, feledésbe ment, hogy mi történt a hármass fonógépnél, csak Öreg János őrizte némán az emléket. Ugyan ki vette volna észre, hogy a hármass fonógépet gyengébben símogatja az olajos ronggyal, mint a többi.

Alighogy elhagyta a hármass fonógépet, megtörtént a baj. Öreg János valami furcsa, kísérteties jajhoz hasonló csikorgást hallott, azután egy hosszú, elnyújtott pattanást, majd a háta mögött csend lett. Megállt a gyár szemefénye, a hármass fonógép.

Összeszaladt az egész kis üzem. A munkások tapogatták, a csomagolóányok egymáshoz bújva, ijedten nézték az imént még barátságosan zúgó gépet, melyből kihalt a hang. Az igazgató verítékezve próbálgatta megmozdítani a halott kerekeket, a főkönyvelő pedig kopasz tarkóját vakargatta megfontoltan és magában már számolta, mennyi lesz a gyár vesztesége.

Öreg János úgy állt a kör közepén, mintha ő volna a bűnös azért, ami történt. Égette a testét a körülötte állók tekintete. Rajta kívül a jelenlevők közül talán egyik sem tudta pontosan mi tör-

tént és miért történt. Huszonöt esztendeje ismerték egymást: ő és a húrfonógép.

Mikor egy kicsit megemberelte magát, szép lassan elmonda, amit tudott. Hogyan tört már el kétszer a fonógépen a szalagvezető szerkezet, milyen nehezen lehetett csak, Németországból beszerezni az új alkatrészt, mert nálunk nem tudták megcsinálni...

— Szóval, vége... — szólalt meg a forradásos képű, Gál Péter.

Szavai nyomán halotti csend támadt. Nem hibáztatta Öreg Jánost senki a törésért, csak csendesen, egyenként, eloldalogtak, ki-ki a maga helyére. Az egyébként állandóan nevetgélő, fecsegő csomagoló lányok most hallgatva a munkájuk fölé háioltak. A gépnél ketten maradtak csak: Öreg János, a gépész és Gál Péter, a fonó.

Este, otthon eltolta maga elől a tányért, nem volt étvágya. Tisztában volt azzal, hogyha a hármass fonógépet hamarosan munkába nem állítják, le kell állni az egész gyárnak. Külföldről pedig ki tudja, most háború után, meg lehet-e szerezni a törött alkatrészt. Mikor már mindenki lefeküdt, óvatosan, szinte lopva előhúzta zsebéből a kettétört fényes fémdarabot.

Sokáig ült Öreg János a lámpa mellett. Forgatta, illesztgette a törött géprészt, de hiába, az csak törött maradt.

Másnap, életében először, Öreg János kimaradt a gyárból. Elment messze, egészen a város másik végére, a nagy gyárba, a sógorához, aki vasöntő volt.

István sógor, a vasöntő szomorúan csóválta a fejét, amikor meglátta a törött géprészt.

— Nehéz dolog ez, János. Kiönteni is nehéz, meg azután ez valami különleges rézötvözet. Ha nem tudod az összetételét, akkor nem lehet megcsinálni, mert az ilyen részekenél az anyag minőségétől tügg minden...

De Öreg Jánostól nem lehetett olyan könnyen szabadulni. Mikor látta, hogy a sógorát nem lehet rávenni a vállalkozásra, kért tőle egy kis modellező földet.

— Nyakas ember vagy te, János, az is voltál világeletemben! — nevetett a vasöntő és adott neki egy kis láda mintázóföldet. Mikor kikísérte, még el is látta jótanácsokkal, hogyan alapozza meg a mintát, hogyan hevítse a fémet...

János az utolsó tanácsokat már nem is hallotta. Hóna alatt a ládáva sietett a gyárba. Mikor belépett, az igazgatóval találkozott:

— Na, mi az Öreg János, magából vénségére lett dologkerülő? — Aztán megpillantva János hóna alatt a ládácskát a földdel, kíváncsian megkérdezte:

— Hát avval a mintázófölddel mit akar?

— Megpróbálom — dűnnyögte félig magának János — megpróbálom, ha lehet...

— Mit próbál meg? — kérdezte az igazgató és közelebb lépett hozzá.

— Megpróbálom kiönteni a géprészt...

— No, majd meglátjuk — morogta az igazgató és ment a dolgo után. Csóválta a fejét, mint aki valami hihetetlen dolgot látott. — No,

nézd csak a vén bolondot, fáj neki, úgy látszik... hihetetlen, he he he...

Öreg János besietett a gépházba és a munkaasztalra rakta terhet. A fonóteremből behúzódott mellé a vágottképű Péter is és halkán, mintha félt volna kimondani, megkérdezte:

— Megcsinálod... János?

— Meg — mordult az öreg egyet — meg, ha lehet. — Azután munkához látott. Szorgalmas keze alatt a kovácsműhelyből hamarosan kis öntőde lett. Hulladék-deszkából megcsinálta a minta keretét, azután hozzálátott a mintázáshoz.

Két napja dolgozott már Öreg János reggeltől estig, már négy-szer rontotta el a majdnem kész mintát, nem volt jó sehogysem, most már az ötödiket simítgatta.

— Ez alighanem jó lesz — mordult egyet a munka végeztével, — a minta mellett kuksoló Gál Péter pedig ájtatosan emelte rá a szemét, mint aki hiszi rendületlenül, hogy a kísérlet sikerülni fog.

Kutatni kezdett az ócskavas-raktárban. Hosszú keresés után meg is találta, amit keresett, a tizenkét év előtt eltörött rész darabját. Azután számolt. Meg is mérte a darabokat, de arca egyre komorabb lett. Hiába volt minden. A törött rész anyaga, még ha hozzá adja a megtalált részt is — kevés. Számolni kell a veszteségre az öntésnél és az olvasztásnál.

Ismét bement a raktárba. Turkált, kutatott a fémhulladékok között. Néha egy vasdarabbal meg-megütötte a törött géprészt, majd a sárgás színű fémhulladékok valamelyikét, megkísérelve a csengésük után összehasonlítani őket, de hiába.

Ezen az estén komoran ment haza Öreg János. A körülötte settenkedő Gál Péternek nem is köszönt. A forgalmas belvárosi utcákat ismét el kerülte, mint valamikor régen. Még a vaskereskedés mellett sem állt meg, ahol pedig minden este meg szokta nézni, nem adták-e el azt a szép fehér takaréktűzhelyt, amelyekre ő már hónapok óta rakja félre a megtakarított dinárokat.

Mikor befordult az utcájukba, hangos lárma fogadta. Zsvajgó gyerek sereg szaladt egy sárga fémkarika után, mely szökelve gurult a hepe-hupás kövezeten és minden ütődésnél nagyot, mélyet csendült. Öreg János megállt, hallgatta a csengést, valahogy úgy tett neki, mintha már valahol hallotta volna ezt a hangot. De azután elkergette magától a gondolatot és tovább ment.

Otthon már várták. A lánya fészklődött a mosdó felett lógó tükör előtt. Ügylátszik a városba készült. A két idősebb fia pedig az asztalnál sakkozott. Amióta sakk-kör alakult a gyárban, nem lehetett őket elválasztani a sakktáblától. A felesége felkeltette a fiúkat az asztal mellől, letörölte vizes ronggyal az asztalt és kiment, hogy behozza a vacsorát. Közben, még kiszaladt az utcára behívni Pistit, a legfiatalabbat, aki nagyon belefeledkezett a játékba.

Már mindannyian az asztalnál ültek, mikor a félig nyitott ajtón lábujjhegyen besurrant Pisti, hóna alatt a karikával. Tudta, hogy az apja nem szereti, ha sokáig az utcán marad, de most remélte, hogy sikerül megúszni a dolgot komolyabb következmények nélkül.

Csendben vacsoráztak. Pisti néha rápillantott az apjára, kinek komor arca nem sok jót ígért, de mivel a felnőttek hallgattak, ő sem mert szólni.

Mikor a felesége kivitte az edényeket, János magához intette a gyereket:

— Te Pisti, mutasd csak azt a karikát!

A gyerek szó nélkül elhozta a sarokból a játékot és odaadta az apjának.

Öreg János elővette zsebéből a géprészt, összehasonlította a karikával, azután elővette zsebéből a ceruzáját és óvatosan, az ujjahegyén tartva, megütötte először a géprészt, azután a karikát.

Mélyen, szinte egyforma hangon csendült mind a kettő. Hátha — hátha egy anyag... csillant fel Jánosban a remény. Rászólt a fiára.

— Ezt a karikát holnap elviszem, kell nekem a gyárban.

Pistinek először nyitva maradt a szája a meglepetéstől, azután hangosan tiltakozni kezdett.

— Halgass, — mordult rá az apja — mondtam, hogy kell nekem.

De a gyereket nem lehetett elhallgattatni, hiszen ez volt a legszébb karika a környéken...

És Öreg János pofonütötte a fiát.

A sírásra felfigyeltek a többiek is. A felesége, magához vonva a gyereket, rászólt:

— Nem szégyelli magát, ezért megütni a gyereket? Úgy bánik vele, mintha kocsiszámra venne neki játékot. Még azt a kicsit is elveszi tőle, amit szerez magának ez a szerencsétlen kölök...

János ingadozni kezdett. Bizony, tíz gyerek mellett az ő házában nemigen jutott pénz játéokra, de mivel ebben a tekintetben őt sem igen kényeztették el gyerekkorában, így hát nem is sokat törődött az ilyesmivel.

Megsajnálta a gyereket. Érezte, hogyha a felesége még egy szót szól, ő vissza fogja adni a karikát. Azt pedig nem lehet. A gépet meg kell csinálni, a gépnek dolgozni kell. János felkelt a székről. Nem tudta, mitévő legyen. Érezte, hogy egyre jobban ingadozik, hogy nem bírja ki a család néma rosszalását. Hirtelen ötlete támadt. A karikát letette a padlóra és teljes súlyával ránehezedett. A gyenge rézkarika előbb lassan hajolni kezdett a nyomás alatt, azután halk pattanással eltört.

Az este kellemetlen csendben telt el. Jánoshoz nem szólt többet senki, ő sem szólt senkinek, csak Pisti sírt fel önként az éjszakában. Síratja a karikát.

János nem tudta, mitévő legyen. Bántotta nagyon, hogy így járt el. Nagyon régen nem volt náluk a házban semilyen veszekedés, még szóváltás sem. Nem kellett volna megütni a gyereket. Azelőtt ezt nem tette volna, de akkor más volt minden. Akkor mindent a család jelentett, számára más nem is létezett, hiszen minden más, az egész környező világ csak keserűséget termelt. Most valahogy másként van. Érezte, hogy már nem kizárólag a családjáé. Érezte, hogy valami új erő van jelen az életben, mely húzza maga felé, mely őt, Öreg Jánost, két részre osztja: a gyár! Érezte már régen, hogy ezt

a kettőt valahogy össze kellene egyeztetni, mert különben előbb-utóbb kettészakad. Csak azt nem tudta, hogyan.

Hozzáfogott a vetkőzéshez. Már éppen el akarta oltani a vilányt, mikor Pisti felsírt álmában:

— Ne, ne, az enyim...

Öreg Jánost valami furcsa melegség öntötte el. Odament az ágyhoz és sokáig nézte az alvó gyereket. Azután lassan lehajolt és megcsókolta a kócos gyerekfejet. A gyerek álmában átdobta a kezét, mintha félkézzel megölelte volna az apját. Óvatosan lefejtette magáról az ölelő kart és kiegyenesedve mormogta:

— No, ne sírj fiam, majd csinál neked apád szebb karikát. Ez kellett, nagyon kellett... — Itt megállt, mintha azon gondolkodott volna, hogy kinek is kellett az a karika, azután hangosan, megkönynyebbülésszerűen, mint aki valami új, nagy dologra jön rá, kimondta: ... kellett fiam nekünk.

* * *

Másnap János kiöntötte az első géprészt. Napokig tartott, míg a hiányos szerszámokkal megmunkálta. Büszkén mutatta az igazgatónak a keze munkáját, de az csak dűnnyögött:

— Majd meglátjuk...

János hozzáfogott a fonógép összeszereléséhez. Egyetlen munkás sem bírta ki, hogy oda ne menjen, ha csak egy pillanatra is, megkérdezni:

— Hogy halad a munka?

Még az öreg könyvelő is kijött, megnézte a gépet és nagyokat bólogatva, a fejét vakargatva visszament az irodába.

Az indulásnál összegyűlt az egész munkásság. A vágottképi Gál Péter olyan áhítatosan tette súlyos, nagy kezét az indítókarrá, mintha egy tollpárnát akart volna arrébb tenni. Azután lassan forogni kezdtek a kerekek. Öreg János műve, az új géprész, a fémszalagot vezető sárga fémrúd méltóságteljesen csúszott a forgó kifeszített bélhúr mentén és nyomában a sárga húr ezüstsínű köntöst kapott. Az emberek néztek és hallgattak. Azután megtörtént a baj. Gál Péter teljesen lenyomta az indítókart és a teremben ismét felhangzott a régen hallott, tompa zúgás, de csak egy pillanatig. Azután valami reszelős csikorgás és egy recsenés hallatszott, és mire Gál Péter kikapcsolta a mótort, már késő volt. Az elszakadt fémszalag csüggedten lógott a rúdról. Ismét csend lett.

Öreg János előbb ösztönszerűen odakapott a géphez, mintha meg akarta volna menteni a keze munkáját, de azután megtorpant és lassan leengedte a kezét. Az emberek széledni kezdtek, az egyik nevetve, a másik a fejét csóválva, az igazgató pedig csapott egyet a kezével a levegőbe és mérgesen dohogta:

— Ejnye, nem megmondtam, hogy hiábavaló kínlódás ez az egész...

Öreg János felelni akart neki, de azután jobbnak látta hallgatni. Minek vitatkozni? Úgy érezte, hiába is magyarázná, úgysem értenék meg, mit élt át ő ez alatt a néhány nap alatt. Különösen pedig azt nem értenék meg, hogy neki még ezek után is törhetetlen szán-

déka megcsinálni az alkatrészt. Pedig Öreg János világosan érezte, hogy van ereje nekifogni még egyszer az öntésnek, még kétszer is, ha kell. Úgy érezte magát, mintha megnőtt volna. Mintha magasabb, nagyobb lenne itt körülötte mindenkinél és mintha a fejük fölött ellátna messzire. Oda, ahova a többiek nem látnak el, még az igazgató sem. De mivel Öreg Jánosnak nem volt eleme a vitatkozás, így hát jobbnak látta hallgatni és egyszerűen hátat fordítani az igazgatónak.

Egyedül maradt a gépnél Gál Péterrel. Utolsónak a főkönyvelő ment el, olyan mozdulattal eresztve le homlokáról a szemüveget, mintha legalább is a siker kapuját csukta volna be János előtt.

Gál valami ijedt, de mégis reménykedő tekintettel nézett Jánosra. Szólni akart talán valamit, mentegetőzni, de nem mert.

No, fűzd ki a húrt, szóló rá János, azután hozzáfogott a szét-szereléshez...

Még kétszer öntötte ki a darabot Öreg János. Egyszer a csavarment, amelyik a kart a húr mentén húzta, nem volt pontos. Máskor repedt volt az öntvény. Öreg Jánossal már szinte senki sem törődött a gyárban. Az igazgató Belgrádba utazott, hogy megrendelje külföldről az új géprészt, csak Gál Péter kullogott rendíthetetlenül János nyomában, itt-amott segítve neki a munkában.

Végül kész lett a harmadik példány. Öreg János már reggel három órakor bement a gyárba és szerelni kezdett. Nem akarta, hogy lássák. Bántották az egyre sűrűbb gúnyos mosolygások, megjegyzések:

— Mi az János, tán dupla fizetést kapsz, hogy ennyire gür-cölsz...

— Talán miniszter akarsz lenni, János... kérdezte az egyik.

— Dehogy miniszter — gépészmérnök — feltaláló... hahahaha! — nevetett kajánul a másik.

Vágtak, ütöttek a szavak, mint az éles kés, de János csak lehajtott a fejét és dolgozott. Odahaza a felesége nem szólt neki semmit a kimaradásokért és a korai felkelésekért, de János látta a rosszszaló tekinteteket. Most azonban nem ért rá, nem akart magyarázkodni, csak egyre jobban és jobban hajszolta magát a munkában.

Végül sikerült. Nem volt még senki a teremben, mikor János reszkető kezekkel befűzte a húrt és a szalagot, azután lassan elindította a gépet. Halk, egyre erősödő, egyenletes zúgással kezdett forogni a főfej, míg végül a gyors forgásban egyetlen kerek síma egésszé folyt össze. János nézte, amint a tartókar lassan, méltóságteljesen végigcsúszik a húr mentén, azután óvatosan kikapcsolta a gépet.

Kész volt.

Már szállingózni kezdtek a munkások. Öreg János még mindig ott ült a gép mellett, nézte és hallgatott.

— Megbolondult az öreg — sügták egymásnak a csomagoló-lányok.

— Csökönnyös vén ember... mondogatták a komolyabbak, azzal munkájukhoz láttak.

Megérkezett Gál Péter is. Odament a géphez, végignézte, megtapogatta, azután Jánosra nézett, mintha engedélyt kért volna valamihez. Öreg János bólintott...

— Indíts no...

Gál Péter befűzött a gépbe, azután lassan, óvatosan lenyomta az indítókart. Mikor a gép zúgni kezdett, Öreg János lassan, nyugodtan felkelt, megtörölte a kezét olajos munkásruhájába és mint aki biztos a dolgában, kiment a teremből...

Az emberek egy ideig oda sem figyeltek. Megszokták már, hogy a hármás fonó nem dolgozik. De azután megütötte fülüket a régen hallott zúgás és egyenként odaszállingóztak a gép mellé. Nézték Pétert, amint dolgozik.

— Hát mégis sikerült az Öregnek...

* * *

Aznap reggel az igazgató ragyogó arccal jött az irodába:

— Hát sikerült! Sikerült kérem. Önök talán el sem hiszik, de sikerült. Haih! Hol nem jártam, majd leszakadt a lábam, az egyik minisztériumból a másikba, ez egyik irodából ki, a másikba be. És magyarázni, mindenütt magyarázni kell. Senki sem tudja, senki sem ismeri ezt az átkozott szakmát... Hhh! — sóhajtott egy nagyot és lehuppant a császári és királyi eredetű kopott bőrfotőjbe.

— Tegnap már el is ment a rendelés, a jövő hónapban már itt is lesz az új alkatrészek. Addig, esetleg egy-két hétre leállunk... Na, mindegy — bátorította önmagát — kimegyek megnézem, mennyi a félkész árú, meddig bírjuk még.

Alig nyitotta ki azonban az ajtót, megpillantotta a fonógépet. Látván, hogy az igazgató megrökönyödvé állva maradt az ajtóban, felkelt a könyvelő is és feltolta homlokára a szemüveget. Kinézett az üvegfalon.

— Megcsinálta — állapította meg a könyvelő.

— Meg — felelt még mindig hitetlenkedéssel a hangjában az igazgató. Elindultak mind a ketten, hogy megnézzék a csodát.

A hármás fonógép pedig vígan zúgott, durúszolt, mintha soha semmi baja sem lett volna.

Miután végignézte a gépet, az igazgató visszavonult az irodába és törni kezdte a fejét.

— Meg kellene jutalmazni Öreg Jánost — szólta a könyvelőnek.

A könyvelő feltolta homlokára a szemüvegét és rosszaló tekintet vetett az igazgatóra. Egy ideig hallgattak mind a ketten, azután a könyvelő megszólalt:

— Tudtommal ilyesmire nincs felhatalmazásunk. Különben is nem tudom, hogyan számolnánk el ezt a kiadást. Ilyesmi még húsz-éves könyvelői prakszisomban nem fordult elő...

Megegyeztek abban, hogy megkérdezik a városi iparügyszályon, mitévők legyenek, mert hát ilyesmi még nem fordult elő...

Másnap az igazgató hóna alá csapta aktatáskáját és felment a városi iparügyszályba. Elmondta, mit csinált Öreg János. Az iparügyszályon bólogattak:

— Hát igen, szép dolog, dicséretes dolog... Meg kell jutalmazni... Valaki feltette a kérdést: miből jutalmazzuk meg? Ki az illetékes?

Azután összeültek gondolkozni, először az iparügyosztály hivatalnokai, azután segítségül hívtak még néhány hozzáértő embert a többi ügyosztályról és gondolkoztak:

— Vajjon ki az illetékes kifizetni Öreg János gépésznek a jutalmat, milyen pénzből és mennyit?

Annyira gondolkoztak, hogy szinte belefáradtak. Nem volt étvágyuk otthon az ebédnél, eltolták maguk elől a tányért, éjszaka nem tudtak aludni és kénytelenek voltak egy-egy fél liter borocskával a kávéházban megnyugtatni lelkiismeretüket, mivel az nem tudott belenyugodni az állami pénz ilyen könnyelmű kiadásába.

Végül rájöttek: írunk egy aktát Noviszádra a Főbizottságnak és átadjuk az egész ügyet, mint hozzájuk tartozót. Hiszen bizonyára ők az illetékesek.

— Lám, lám — mondogatták a városházán — mégis csak okos ember ez a Péterfi Palcsi, az iparügyi referens helyettese, hogy ilyen szépen megoldotta ezt a fogas kérdést.

— Bizony okos ember és nagyjövőjű ember, hagyták rá a többiek, az öreg Vince Béla bácsi pedig a kataszterből hamarjában meg is hívta disznótorba:

— Palcsi öcsém, izé, mit is akartam mondani, ja persze, tehát el is felejtettem szinte, tudod kérlek, vágunk egy kis malackát, aztán hát ha nem restelled, fáradj el egy kicsit hozzánk szombaton a kedves feleségeddel. Lesz egy kis jó borocska is na, hehe... szóval várunk na, hehe...

A többiek pedig irigyen nézték Béla bácsit, mert hát igen, könnyű neki. A feleségének van tizenöt hold jó földje, minden esztendőben két disznót vág. Híres disznótorokat szokott rendezni az öreg, meg azután jó bora is van. Már akit Béla bácsi meghív a disznótorba, abból biztosan lesz valami...

* * *

A gyárban pedig folyt a munka tovább. Öreg János naponta sorra járta a gépeket, megvizsgálta mindegyiket, nincs-e valami baj. Csak, mintha a hármass fonógépnél valamivel tovább tartózkodott volna, mint a többinél. Most méginkább úgy érezte az öreg, hogy ez a gép jobban az övé, mint a többi.

Az igazgató hallgatott. Először meg akarta nyilvánosan dicsérni Öreg Jánost, de azután meggondolta magát. Jobb lesz várni, ki tudja hogyan ítélük meg ezt az esetet a magas fórumok. Nem jó sietni az ilyesmivel.

* * *

Történt akkoriban, hogy egy híres külföldi hegedűművész látogatta meg a várost. Messze Amerikából jött megnézni hazáját, melyből elfizte a könnyörtelen sors, a kenyértelenség. Most sorra járta városainkat és ujjongó-síró varázslatos hegedűjével köszöntötte rég látott hazáját. Hangverseny után még néhány napig a városban tartózkodott, meglátogatta a város nevezetességeit, a nagyobb

üzemeket és csodálkozó szemekkel nézte a mindenütt pattanó, feszülő életet.

A városban tett körútján, mint zenei nagyságot, a városi zeneiskola őszhajú igazgatója és a zeneszerző kísérete, aki azonban egykor sokatígérő hivatását már régen felcserélte a hasznothajtóbb „nótacsinálással“.

Mielőtt eltávozott volna, a művész búcsúlátogatást tett a városi népfelzabardító bizottságnál. Áradozó szavakkal beszélt a látottakról, az újjáépítés csodálatos lendületéről, mikor az egyik jelenlevő felpattant:

— Az árgyélusát, van ám nekünk még egy gyárunk, amely bizonyára érdekelné a művész néptársat.

A zeneszerző és a zeneiskola igazgatója szinte kórusban tiltakoztak:

— Ohh! Ahh! Minek a művészt fárasztani a mi poros, prózai hétköznapunkkal. Aki a zene magas szféráiban lebeg, azt nem érdekelhetik a fekete olajos gépek és füstös gyár épületek. Mi köze mindennek a zenéhez?

Ám a művész, aki úgy látszik más véleményen volt, kapott a szón:

— Vajjon milyen gyár az, amelyik engem különösen érdekelne?

— Hegedűhúr-gyár, felelte az imént szóló.

Lám, ez tényleg érdekes — szólta a művész és a díszes kíséret a már útrakész, felpakkolt autókkal elindult a külváros felé.

* * *

Amikor beléptek a gyár udvarába, a zeneiskola igazgatója elővette szép, fehérre mosott zsebkendőjét és az orra elé tartotta.

— Förtelmes, az ember elveszti eszméletét ettől az illattól.

— Igen, felelte a zeneszerző, előráncigálva zsebéből kevésbé fehér zsebkendőjét, a nyersbélnek határozottan kellemetlen szaga van.

Az igazgató az udvaron mélyen hajlongva fogadta a megtisztelő látogatást és vezetni kezdte a vendégeket az üzemen keresztül.

Dolgozott a gyár. A hármass fonógép úgy zúgott a terem közepén, mint valami nagy fekete bogár, a hátán egy kis arany csíkkal, az új szalagvezetőrúddal. A művész megállt a gépnél. Érdeklődéssel figyelte, mint csúszik a fényes, sárga fémrúd a kifeszített húr mentén. Nézte Gál Pétert, aki olyan büszkén állt a gép mellett, mintha legalább is ő készítette volna. Hallgatott mindenki.

Az igazgató úgy érezte, hogy meg kell szakítani ezt a kellemetlen hallgatást. Elkezdte magyarázni a gép szerkezetét. Azután elmondta, hogy nemrégiben éppen a legfontosabb része a gépnek, eltört. Tekintve azonban, hogy a kíséretben volt még néhány ember a városi népfelzabardító bizottságból is, sóhajtva hozzátette:

— Hajh! Mennyit kellett szaladni. Noviszádra meg Beográdba, míg sikerült az új alkatrészt megrendelni külföldről, de hát ugye, ha az ember dolgozik és van benne igyekvés, akkor mindent meg lehet csinálni — fejezte be, jelentőségteljes tekintet vetve a legközelebb álló népfelzabardító bizottsági tagra.

— És ez az új rész már külföldről érkezett? — kérdezte a vendég.

— Na nem, ez nem — felelte zavarában az igazgató — ezt a részt mi csináltuk, a mi gépészünk, Öreg János, hehe, kérem, igen szorgalmas, ügyes ember — ezzel rámutatott Öreg Jánosra, aki franciakulccsal a kezében éppen a szomszédos gépen motozott.

Neve említésére Öreg János megfordult. Tekintete találkozott a művész nyílt, barátságos tekintetével. Elmosolyodott.

— Ezt maga csinálta? — kérdezte a művész.

— Én.

— Nehéz volt?

— Hát beletartott jó néhány napba.

— Mondja — szólt a művész — miért csinálta ezt maga? Egyáltalán, miért csinálják maguk az ilyesmit? Mi készíteti magukat erre? Megparancsolták ezt magának?

— Nem — felelte komoran Öreg János. Most már úgy érezte, hogy becsapta ez az ember, a nyílt becsületes szemével, barátságos arcával. De a művész tovább kérdezett:

— Kapott valami nagy jutalmat?

— Nem — mordult ismét kelletlenül Öreg János.

— Hogyne kérem, elő van terjesztve jutalomra — szólt közbe az igazgató. Csupán még nincs meghatározva, hogy milyen pénzalapból fizethető ki a jutalom. Tetszik tudni — tette hozzá — vigyázni kell, állami pénz...

— Mégis — fordult ismét Öreg Jánoshoz a művész, mintha nem is hallotta volna, amit az igazgató mondott — magyarázza meg nekem, kedves barátom, mi az, ami magukat munkásokat ilyen önfeláldozó munkára készíteti?

Látván Öreg János komor arcát, még hozzá tette — ne haragudjon, hogy én ilyesmit kérdezek, de én messze országból jövök, egészen más világból és egyes dolgokat nehéz megértenem...

Öreg Jánosban valami felengedett. Hát hiszen jó, jó, megérti ő, hogy ott Amerikában más a szokás, de hát miért kérdez tőle olyasmit, amit sokszor saját magának sem tud megmagyarázni. Hogyan magyarázza meg ennek az idegennek, még ha jól beszél is a nyelvünket, hogy itt valahogyan más, emberségesebb lett mostanában a világ. Hogyan magyarázza meg, hogy amióta nincsen gazda, valahogy a sajátjának érzi a gyárat, a gépeket, hogy neki néha úgy tűnik, hogy a hármas fonógép most a Sándor helyett harcol, akit agyonverték a csendőrök. Meg tudja-e érteni az idegen, milyen érzés az, mikor a családban mindannyiuknak van munkája és nem kell reszketniük attól, hogy el lesznek bocsátva... Hiszen hiába is erőlködne, ezt úgysem lehet elmondani.

— Ejh! hát hiszen csak nem engedhetem meg, hogy leálljon a gyárunk — tört ki belőle szinte indulatszerűen a szó.

A művész elgondolkozva, halkán ismételte a szavakat — Igen, nem lehet megengedni, hogy a gyárunk leálljon. — Most már valamivel többet értek, jóval többet — azután felkapta a fejét.

— Kaphatnék-e én ezekből a húrokból — mutatott a művész a gépre, melyből Gál Péter éppen fűzte ki a húrt.

— Hogyne, nagyon szívesen, ugrott egyet az igazgató és hozta is már a csomagolóból a húrokat — tessék.

Sztévó, hozd be a kocsiból a hegedűmet — szólt a művész a soffőrjének.

A város előkelői elszörnyedtek. Csak nem akarja a művész ezt a gyatra hazai gyártmányt, amit a félig írástudatlan Gál Péter font, a drága Amati hegedűre rakni? Borzalom!

Elszörnyedésében a zeneiskola igazgatója csupán annyit tudott kinyögni, hogy: „Oh, de mester...!”

A művész leintette.

Közben Sztévó soffőr behozta a drága hangszert. A művész óvatosan, vigyázva leszedte róla a finom külföldi húrokat és helyettük felszerelte a gyár készítményeit.

Ekkorra már összegyűlt az egész munkásság. A művész álla alá vette a hegedűt és a hirtelen, mintegy vezényszóra támadt csendben felhangzott a hegedűszó.

Némán hallgatták mindannyian. A csodálatos hangok előtötték a nagy géptermet és visszhangozva verődtek vissza a füstös, kormos falaktól.

Gál Péter csodálkozva súgta a mellette álló Öreg Jánosnak:

— Sose hittem volna, hogy ezekkel a mi húrjainkkal így lehet muzsikálni.

Mintha az angyalok zenélnének...

Még mondott volna valamit, de a feléje forduló méltatlankodó arcok láttán elhallgatott.

Szólt a hegedű, a művész önmagáról megfélekedve, valami ismeretlen indulat hatása alatt játszott és a hallgatóság megbűvölve egyre közelebb húzódott hozzá.

Mikor leengedte a hegedűt, még sokáig csend volt a teremben. Azután felcsattant a taps. A sarokban egy munkáslány a könnyeit törölte, a könyvelő pedig meghatottságában, hol feltette, hol levette a szemüvegét.

Elsőnek a zeneszerző szólalt meg áradozó hangon:

— Oh mester! Milyen csodálatos zene, milyen mélyen megrázza az embert. Amint hallgattam, megvillantak előttem a nagyváros fényei, Dél napsütéses virágos tája, a préri végtelen távolságai, Alaszka hómezőinek muzsikáló csendje. Vajjon ki szerezte ezt a gyönyörű zenét?

— Én szereztem, nevetett a művész, most, amióta itt vagyok és járom Hazánkat.

— Ó igen, igen, szólt közbe a zeneiskola igazgatója, ez sóvárgás a messzi, elhagyott táj után.

— Nem — komorodott el a művész — az én hazám itt van. Ha sóvárgok is valaha, csak ez után a föld után fogok sóvárogni, sok ezer kivándorolt testvéremmel együtt, akiket az emberi meg nem értés, az emberi gyűlölet és az éhség hajszott el erről a földről a messzi nagyvilágba — kenyeret keresni.

Nincs nekem sóvárogni valóm, sem a préri, sem Alaszka hómezői után. Bennünket abban az országban kíméletlen harc várt, csak a kenyérért. Egyikünk sem ment ki avval a gondolattal, hogy kint marad örökre. Csak annyi pénzt akartunk összeszedni, hogy itthon azután ne kelljen éhezniük. Egyesek belenyugodtak, hogy ott maradjanak, egyeseket felőrölt a kíméletlen küzdelem, a többiek pedig készülnek hazafelé.

Ez a dal pedig, amit játszottam, nem Amerikáról szól. Itt született, amikor sorra jártam városainkat, gyárainkat. Címet még nem adtam neki. A legmegfelelőbb cím talán ez volna: „Az alkotó dala“. Mert ez a dal nem országokról, nem tájakról szól. Ez a dal az emberről szól, akiknek a lelke virágosabb, mint a Dél legszebb virágai, végtelenebb, mint a préri végtelenje és mélyebb, mint a hómezők mély halotti csendje. — Ez a dal Öreg Jánosról szól és a többiekéről, akik „nem engedhetik meg, hogy leálljon a gyár“...

Ennyit mondott a művész, azután eltette drága hegedűjét és elment. Vele ment a zeneszerző és a zeneiskola igazgatója, azon gondolkozva, hogy ez a nagy művész, talán nem is olyan nagy művész, mint amilyennek mondják. A gyárban pedig folyt a munka tovább, mintha mi sem történt volna. Az esetről talán nem is tudott volna senki, ha a művész kíséretében nem akad egy vizsla fiatal újságíró, aki utánanézett a dolognak és cikket írt róla.

Igy történt azután, hogy két napra rá Öreg Jánost felhívták a városházára és honnan, honnan nem, kifizettek neki tízezer dinár jutalmat...

Az Öreg Béla bácsi a kataszterből pedig sietve felhívta telefonon Péterfi Palcsit és bocsánatot kért tőle:

— Mert hát, hehe, tudod Palcsi ecsém, közbejött valami, nehargudj, hehe, nem tartjuk meg a tervezett torocskát, majd máskor, hehe...

Mert hát, ugyebár érthető, hogy az ember nem hívhat a házába olyant, akiről az újságok írnak és aki ellen esetleg még fegyelmi eljárás is indul.

Igy tudtam meg én is a dolgot.

Mert — amint mondtam — történt ez néha így is.